

Любченко Інна

аспірант

*Уманського державного
педагогічного університету*

імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розглядається формування особистості дитини, навчання дітей творчо мислити, виховання активного ставлення до здобуття знань, розвиток їхніх інтелектуальних і творчих здібностей. Найбільшу увагу приділено розкриттю педагогічних особливостей розвитку логічного мислення дошкільників, обґрунтовано сензитивність цього періоду щодо розвитку даного виду мислення.

Ключові слова: *мислення, логічне мислення, старші дошкільники.*

В статье рассматривается формирование личности ребенка, обучение детей творческому мышлению, воспитание активного отношения к получению знаний, развитие их интеллектуальных и творческих способностей. Наибольшее внимание уделено раскрытию педагогических особенностей развития логического мышления дошкольников, обоснованно сензитивность этого периода относительно развития данного вида мышления.

Ключевые слова: *мышление, логическое мышление, старшие дошкольники.*

In the article, forming of personality of child, studies of children is examined creatively to think, education of active attitude toward the receipt of knowledge, development of their intellectual and creative capabilities. Most attention is spared to opening of pedagogical features of development of logical thought of under-five/pls, reasonably сензитивність of this period in relation to development of this

type of thought.

Key words: *thought, logical thought, senior under-five/pls.*

Сучасний етап розвитку освіти в Україні відображає зміни в соціально-економічному та політичному житті. Основні напрямки розвитку освіти, що визначені «Державною національною програмою «Освіта» Україна XXI століття» (1994 рік), Конституцією України, Законом України «Про освіту» (1996 рік), «Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті» (2002 рік), програмою виховання дітей дошкільного віку «Малютко» (1991 рік), «Програмою розвитку дітей дошкільного віку» (2004 рік), передбачають реформування всієї системи освіти. Завдання реформування освіти визначають: відхід від авторитарної педагогіки; створення умов для формування активної, відповідальної, творчо мислячої особистості, здатної до самоосвіти та саморозвитку; забезпечення умов для реалізації та самореалізації сутнісних сил дитини у різних видах її діяльності.

Сьогодні важливо в найкоротший час забезпечити пошук оптимальних варіантів з питань виховання основ моральної та правової культури, формування активної та позитивної внутрішньої позиції вихованців, вивчення сфери міжособистісних відносин, оволодіння вихованцями глибинними національними скарбами мудрості, досягненнями науки, інтеграції гуманітарного комплексу в усіх сферах життя дітей, гуманізації відношень для саморозвитку, розвитку логічного мислення, пам'яті у старших дошкільників.

Формування особистості дитини, навчання дітей творчо мислити, виховання активного ставлення до здобуття знань, розвиток їхніх інтелектуальних і творчих здібностей, логічного мислення, моральний розвиток, патріотизм, засвоєння етичних норм – завдання, важливість яких визначається вимогами часу.

Питання розвитку мислення завжди знаходилося у центрі уваги психологів (А.В. Брушлінського, П.П. Булонського, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, О.К. Дусавицького, Д.Б. Ельконіна, А.Н. Леонтьєва, Я.А. Пономарьова, С.Л. Рубінштейна, А.А. Смірнова,) і педагогів (Л.В. Занкова, І.Я. Лернера, В.Ф. Паламарчука, М.Н. Скаткіна, В.О. Сухомлинського).

Характеристика логічних понять подається в наукових працях З.І. Калмикової, Н.І. Кондакова, Г.С. Костюкова, Ж. Піаже, К.Д. Ушинського.

Проблемні формування прийомів розумової, в тому числі і логічної діяльності, присвячені праці С.М. Іванова, Є.М. Кабанової-Меллер, Н.О. Менчинської, В.І. Решетникова, І. Стеценка, А.В. Усової, Н.Ф. Тализіної.

Пошуку шляхів розвитку логічного мислення дітей, вивченню впливу особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності на формування логічних умінь присвячені кандидатські дисертації Л.І. Воробйової, В.Ф. Курбейло, Г.Ю. Лаврешиної, Н.Г. Мартинюк, Т.С. Михайлович, В.Н. Осинської, О.І. Федоренко.

Аналіз спеціальної літератури дозволив виявити, що поняття «логічне мислення» почало формуватися з давніх часів, воно заклало основу для побудови структури міркувань, понять, умовиводів, яка використовується на сучасному етапі розвитку науки і суспільства в цілому. Загальні положення теорії розвитку логічного мислення є своєрідним сплавом філософських, психологічних, педагогічних, логічних, соціологічних, історичних, кібернетичних аргументів, який практично неможливо розділити. Сучасні тенденції розвитку науки дають підстави розглядати мислення як вищу форму відображення дійсності в психіці, ідеальну діяльність, результатом якої є об'єктивна істина. Мислення виникає і розвивається разом із практичною діяльністю людини на основі її чуттєвого пізнання. Воно дає можливість не лише дізнатися про певні факти і явища, а й зрозуміти причини їхнього існування, передбачити майбутні події. Мислення тісно пов'язане з мовленням і має суспільно-історичний характер [4].

Логічне мислення передбачає наявність таких складників: уміння орієнтуватися на суттєві ознаки об'єктів і явищ, уміння підкорятися законам логіки, організувати свої дії відповідно до цих законів, уміння робити логічні операції, свідомо їх аргументувати, уміння будувати гіпотези і робити наслідки із даних посилянь.

Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що ефективність розвитку логічного мислення у процесі навчання залежить від способу організації навчально-пізнавальної діяльності.

Однак аналіз досвіду вихователів свідчить про наявність суперечностей між необхідним рівнем логічних умінь та рівнем їхньої сформованості; наявністю індивідуальних особливостей у навчально-ігровій діяльності кожної дитини та традиційною системою викладання; необхідністю створення максимально сприятливих умов для розвитку і саморозвитку особистості дитини. Дані суперечності потребують розв'язання шляхом виявлення причин низького рівня розвитку логічного мислення дошкільників та пошуком

можливостей спеціальної організації навчально-ігрової діяльності для їхнього усунення.

Правильна організація вихідних даних та прийоми логічної обробки дають змогу отримати нові вивідні знання. Прийоми логічної обробки є необхідними, але не завжди достатніми для здобування нових знань, формування світогляду та творчого підходу для вирішення життєвих питань. Якісний процес засвоєння знань відбувається лише тоді, коли нові знання узгоджуються з суб'єктивним досвідом дитини, усвідомлюються нею, стають особистісно значущими, коли при організації навчально-ігрової діяльності враховуються індивідуальні особливості дошкільника.

Логічне мислення формується на основі наочно-образного і є вищою стадією мислення взагалі. Процес досягнення цієї стадії доволі тривалий і складний. Пояснюється це тим, що повноцінний розвиток логічного мислення вимагає не лише високої розумової активності, але й передбачає наявність у людини певної суми знань про спільні і суттєві ознаки предметів та явищ навколишнього світу. Дослідження психологів свідчать про те, що лише на 14 році життя дитина досягає стадії формально-логічних операцій, після чого її мислення стає все більш схожим на мислення дорослої людини.

Проте основи розвитку логічного мислення закладаються в дошкільному віці. Старші дошкільники здатні оволодіти на елементарному рівні такими способами логічного мислення, як порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація і змістове співвідношення [2].

Застосування методики теорії розв'язання винахідницьких завдань на заняттях та під час ігор, допомогло нам розвинути дитяче мислення, творчість та вміння приймати нові нестандартні рішення. Діти охоче чекають інтелектуальних ігор вигадують казки, оповідання, доводять, аргументують свою думку. Малята стали допитливіші, сміливіші, вони мають гнучке мислення, приймають сміливі рішення, привчаються використовувати різні прийоми для досягнення мети та переборюють страх перед будь-якою ідеєю (яка вважалася неможливою).

Нові ідеї, зміст та форма реалізації теорії розв'язання винахідницьких завдань вимагають від вихователів (педагогів) особливої підготовки, яка націлює на творче ставлення до роботи, дає можливість самостійно комбінувати методи і прийоми, впливає на підвищення ефективності навчання та виховання [6].

Дитина є суб'єктом виховання, самовдосконалення засобами як навчальних програм, так і природного середовища, навколишньої діяльності,

спілкування з людьми.

Кожна хвилина перебування дитини в дошкільному навчальному закладі – це розумно заповнений час її діяльністю, участь у спільній справі взаємодії з однолітками, робота наодинці, підгрупами, ми думками, мріями, переживаннями.

Передумовою розвитку розумових здібностей дошкільнят є цілеспрямована робота з удосконалення їхнього логічного мислення. Діти повинні змалку вчитися, по-перше слухати читання або розповіді вихователів. По-друге, важливо формувати в маленьких «чомусиків» уміння переказувати прослухане в логічній послідовності, не «переказуючи» та не випускаючи важливих епізодів з художнього оповідання, казки чи іншого літературного твору.

Цілеспрямовано працюючи над розвитком логічного мислення у дітей їх можна навчити виділяти в творах істотне, головне, порівнювати твори, дійових осіб, класифікувати, зіставляти, знаходити ознаки подібності та відмінності в предметах, явищах, робити висновки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, прослуханого, об'єднувати видові поняття в родові, знаходити зайві предмети у групі слів, об'єднаних одним родом тощо.

З метою поглибленого розвитку логічного мислення, виявлення та розвитку потенційних можливостей дошкільнят та молодших школярів розробляється система навчально-методичного матеріалу, який можна використовувати на інтегрованих заняттях в дошкільному закладі з розвитку мовлення, читання, природознавства, ознайомлення з навколишнім.

Якщо в перші три роки життя роль у розумовому розвитку належить сприйманню, далі зростає роль пам'яті та уяви. Л. Виготський з цього приводу вказував: «Якщо для дитини переддошкільного віку мислити означає розбиратися у видимих зв'язках, то для дитини дошкільного віку мислити – значить розбиратися у своїх власних уявленнях» [1]. Цей перехід до мислення у загальних уявленнях є першим відривом дитини від чисто наочного мислення.

Протягом дошкільного віку відбувається розвиток наочно-дійового мислення, нерозривно пов'язаного з практичними діями, та наочно-образного, коли дитина оперує образами. Дослідження М. Поддьякова, Л. Венгера, Л. Парамонові встановили, що при використанні спеціальних прийомів навчання дітям старшого дошкільного віку стають доступними узагальнені знання і способи дій, почуття і логічні операції, які раніше вважалися рисою мислення школярів. Діти здатні розуміти загальні принципи, зв'язки і

закономірності, що лежать в основі наукових знань, пізнавати суттєві сторони явищ навколишнього світу. Разом з тим, здатність до пізнання знань у дітей виявляється за умови, що знання набуваються на конкретній основі, через наочні образи і відображаються у діяльності.

Діти чутливі до суперечностей у своїх судженнях, вони поступово вчаться узгоджувати їх, міркувати логічно. Необхідною умовою цього є достатня обізнаність з об'єктами, про які йдеться у їхніх міркуваннях.

Розвиток мислення дітей дошкільного віку значно прискорюється, якщо він відбувається не стихійно, а в умовах цілеспрямованого і правильно здійснюваного керування з боку дорослих за цим процесом.

Розвиток мислення тісно пов'язаний із суттєвими позитивними зрушеннями у мовленні дошкільнят. Швидко зростає словниковий запас, досягаючи до 3500–4000 слів. У словнику, окрім іменників та дієслів, значне місце посідають прикметники, займенники, числівники та службові слова, згідно з їхнім співвідношенням у мові, якою дитина володіє.

Основними напрямками розвитку мислення в дошкільному дитинстві є вдосконалення його наочно-образності, пов'язаної з уявленням ситуацій і їх змін на основі уяви, довільної та опосередкованої пам'яті; початок активного формування словесно-логічного мислення (використання понять, логічних конструкцій) шляхом використання мови як засобу формування і розв'язання інтелектуальних завдань.

У дошкільному віці дитина розв'язує життєві завдання трьома способами: наочно-дійовим (реальне випробування властивостей предметів), наочно-образним (оперування конкретними образами предметів і ситуацій) і завдяки логічним судженням з опорою на поняття. Чим вона старша, тим рідше використовує практичні спроби і частіше наочно-образні, а пізніше й логічні способи. Сучасні дослідження засвідчили, що багато особливостей мислення дошкільнят, які раніше вважалися невід'ємними ознаками віку, спричинені умовами їхнього життя і діяльності та можуть бути змінені внаслідок використання іншого змісту і методів дошкільного навчання.

Так, конкретність дитячого мислення зникає, поступаючись місцем узагальненим формам суджень, якщо дитину ознайомлюють не з окремими предметами та їхніми властивостями, а із загальними зв'язками і закономірностями явищ дійсності. Діти 5–6 років легко засвоюють знання про деякі загальні фізичні властивості, стани тіл, про залежність будови тіла тварин від умов їхнього існування, про співвідношення цілого і частин, тощо, використовуючи ці знання у своїй розумовій діяльності. За відповідних умов

навчання (поетапного формування розумових дій) дошкільники оволодівають поняттями і способами логічного мислення [5].

Отже, можливість опанувати у дошкільному віці логічні операції, здатність до засвоєння понять не означає, що це повинно бути основним завданням розумового виховання дітей. Ним є розвиток наочно-образного мислення, для якого дошкільний вік найбільш сенситивний і який має велике значення для майбутнього життя, оскільки є невід'ємною складовою будь-якої творчої діяльності.

Дослідження розвитку дитячого мислення переконують, що головним його показником може служити рівень сформованості дій образного і логічного мислення: як оволодіває дитина схематизованими уявленнями (образне) та діями виділення і співвіднесення істотних параметрів об'єктів (логічне мислення).

Подальшого вивчення потребує проблема теоретичного обґрунтування педагогічних засад розвитку логічного мислення у старших дошкільників; доведення залежності ефективності розвитку логічного мислення дошкільників від особливостей організації навчально-ігрової діяльності в умовах особистісно-орієнтованого навчання; взаємозв'язку між дошкільними навчальними закладами і школами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. – М., 1956. – 431 с.
2. Тихомирова Л.Ф., Басов А.В. Развитие логического мышления детей. Ярославль: «Академия развития», 1996.
3. Зак А.Г. Различия в мышлении детей. – М., 1992.
4. Иванов Е.А. Логика. – М., 1996.
5. Дональдсон М. Мыслительная деятельность детей. – М., 1985.
6. Дневник воспитателя: развитие детей дошкольного возраста / Под ред. О.М. Дьяченко, Т.В. Лаврентьевой. – М. : – Издательство «Гном и Д», 2000.